

‘भविष्य यात्रा’ कथासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली शिक्षण विभाग, त्रिभुवन बहुमुखी क्याम्पस
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

सरस्वती गौतम
नेपाली शिक्षण विभाग
त्रिभुवन बहुमुखी क्याम्पस
तानसेन, पाल्पा
२०६४

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत त्रिभुवन बहुमुखी क्याम्पस स्नातकोत्तर तह नेपाली दोस्रो वर्षका विद्यार्थी सरस्वती गौतमले भविष्य यात्रा कथासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको यो शोधपत्र मेरो निर्देशनमा रही अत्यन्त परिश्रमपूर्वक तयार पार्नुभएको हो । यो उहाँका अध्ययन र आफ्नै प्रतिभापूर्ण शोधचेतनाको स्नातकोत्तरस्तरीय प्राप्ति हो । यस शोधकार्यसँग म पूर्ण सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका निम्ति नेपाली शिक्षण विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति: २०६४/...../.....

(सह प्रा. चोलेश्वर शर्मा)

नेपाली शिक्षण विभाग
त्रिभुवन बहुमुखी क्याम्पस
तानसेन, पाल्पा

त्रिभुवन बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली शिक्षण विभाग
तानसेन, पाल्पा

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत, त्रिभुवन बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण विभागका छात्रा सरस्वतीले स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको (भविष्य यात्रा कथासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति:

हस्ताक्षर

१. अध्यक्ष : उप-प्रा. टंकप्रसाद भट्टराई (विभागीय प्रमुख)

२. सदस्य :(बाह्य परीक्षक)

३. सदस्य : सह-प्रा. चोलेश्वर शर्मा (शोधनिर्देशक)

मिति: २०६४ / /

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले स्नातकोत्तर तहको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु सह-प्रा.श्री चोलेश्वर शर्माका कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । यो शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न समस्या र अड्चनहरूसँग जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही पथप्रदर्शन गराएर अधि बढ्न उत्प्रेरित गरी आफ्ना कतिपय व्यावहारिक कार्यहरूलाई पन्छाएर कुशल र समुचित दिग्दर्शन गराउनु भएकोमा उहाँप्रति म हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन एवम् श्रद्धाभाव व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शीर्षकमा शोधकार्य गर्न स्वीकृती प्रदान गर्ने त्रिभुवन बहुमुखी क्याम्पस नेपाली शिक्षण विभागप्रति म कृतज्ञ छु । शोधपत्र तयार गर्ने कार्यमा आफ्ना विविध कार्यव्यस्ततालाई पर्वाह नगरी आफ्नो अमूल्य समय निकाली निर्देशन, सुझाव तथा सल्लाह दिई उत्प्रेरित गर्नु हुने विभागीय प्रमुख उप-प्रा. श्री टंकप्रसाद भट्टराई एवम् सम्पूर्ण गुरुवर्गप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्दा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइदिने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय, काठमाडौँप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यसरी नै आर्थिक र व्यावहारिक समस्याहरूको सामना गर्दै अध्ययनका लागि अनुकूल स्थिति सिर्जना गरिदिई यो अवस्थासम्म पुऱ्याउनु हुने मेरा पूज्य मातापिता, सहृदयी जीवनसाथी एवम् सम्पूर्ण घरपरिवारप्रति आजीवन ऋणी छु । यस शोधकार्यमा प्रत्यक्ष वा परोक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउने सम्पूर्ण साथीहरूको सहयोगको सही मूल्याङ्कन गर्दै टङ्कण गरिदिने असिम कम्प्युनिकेशन एण्ड फोटोकपिका भाइ माधवराज ढकाललाई धन्यवाद दिन्छु ।

अन्त्यमा म यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रि.ब. क्या., नेपाली शिक्षण विभाग, पाल्पासमक्ष पेस गर्दछु ।

शोधार्थी

मिति: २०६४.....

सरस्वती गौतम
नेपाली शिक्षण विभाग
त्रिभुवन बहुमुखी क्याम्पस
तानसेन, पाल्पा

विषयसूची

पृ. नं.

शोधनिर्देशकको मन्तव्य
स्वीकृति पत्र
कृतज्ञताज्ञापन
विषयसूची
सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

परिच्छेद-एक: शोधपरिचय	१-६
१.१ शोधशीर्षक	१
१.२ शोधप्रयोजन	१
१.३ विषयपरिचय	१
१.४ समस्याकथन	१
१.५ शोधको उद्देश्य	२
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७ अध्ययनको औचित्य	५
१.८ शोधपत्रको सीमाङ्कन	५
१.९ शोधविधि	५
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	६

परिच्छेद-दुई: मनु ब्राजाकीको जीवनी र साहित्यिक व्यक्तित्व	७-२५
२.१ मनु ब्राजाकीको सङ्क्षिप्त जीवनी	७
२.१.१ जन्म र बाल्यकाल	७
२.१.२ शिक्षा तथा स्वाध्ययन	८
२.१.३ पारिवारिक अवस्था र पेसा	१०
२.१.४ साहित्यलेखनमा प्रेरणा र प्रभाव	१२
२.१.५ सम्मान एवम् पुरस्कार	१३
२.२ मनु ब्राजाकीको साहित्यिक व्यक्तित्वका विभिन्न पाटाहरू	१५
२.२.१ कथाकार	१५
२.२.२ कवि	१९
२.२.३ गजलकार	१९
२.२.४ गीतकार	२१
२.२.५ निबन्धकार	२२
२.२.६ संस्मरण लेखक	२३
२.२.७ उपन्यासकार	२५

परिच्छेद-तीन: आधुनिक नेपाली कथापरम्परामा कथाकार ब्राजाकी	२६-४७
३.१ आधुनिक नेपाली कथाको सङ्क्षिप्त परम्परा	२६
३.१.१ यथार्थवादी धारा (वि.सं. १९९१-२०१९ सम्म)	३०
३.१.१.१ सामाजिक यथार्थवाद	३०
३.१.१.२ मनोवैज्ञानिक यथार्थवाद	३१
३.१.१.३ प्रगतिवादी धारा	३२
३.१.२ नवचेतनावादी धारा	३४

३.१.३	समसामयिक धारा	३५
३.२.	कथाकार ब्राजाकी र उनका कथागत प्रवृत्तिहरू	३७
३.२.१	कथाकार ब्राजाकी	३७
३.२.२.	कथाकार मनु ब्राजाकीका कथागत प्रवृत्तिहरू	३९
३.२.२.१	सामाजिक यथार्थवादी प्रवृत्ति	४०
३.२.२.२.	आलोचनात्मक यथार्थवादी प्रवृत्ति	४१
३.२.२.३	आञ्चलिकता	४२
३.२.२.४	व्यङ्ग्यात्मकता	४३
३.२.२.५	प्रगतिवादी प्रवृत्ति	४४
३.२.२.६	नवचेतनावादी प्रवृत्ति	४५
३.२.२.७	यौनमनोविश्लेषणवादी प्रवृत्ति	४५
३.२.२.८	बिम्बात्मक भाषाको प्रयोगद्वारा कलात्मक प्रस्तुति	४७
परिच्छेद-चार: कथा-विश्लेषणका सैद्धान्तिक आधारहरू		४८-५५
४.१	संरचना	४९
४.१.१	कथावस्तु	४९
४.१.२	पात्र/चरित्र	५०
४.१.३	दृष्टिबिन्दु	५१
४.१.४	सारवस्तु	५३
४.२	रूपविन्यास	५४
परिच्छेद-पाँच: 'भविष्य यात्रा' कथासङ्ग्रहको कथा-सिद्धान्तका आधारमा कृतिपरक अध्ययन		५६-१४९
५.१	राग हजूरिया	५६
५.१.१	कथावस्तु	५६
५.१.२	पात्र/चरित्र	५७
५.१.३	दृष्टिबिन्दु	५८
५.१.४	सारवस्तु	५९
५.१.५	रूपविन्यास	६०
५.२.	'चोरहरू र सार्वभौम सत्ता सम्पन्न'	६१
५.२.१	कथावस्तु	६१
५.२.२	पात्र/चरित्र	६३
५.२.३	दृष्टिबिन्दु	६४
५.२.४	सारवस्तु	६५
५.२.५	रूपविन्यास	६६
५.३	मूल्य, मान्यता र एकमुठी हरियो घाँस	६८
५.३.१	कथावस्तु	६८
५.३.२	पात्र/चरित्र	६९
५.३.३	दृष्टिबिन्दु	७०
५.३.४	सारवस्तु	७१
५.३.५	रूपविन्यास	७१
५.४	भविष्ययात्रा	७२
५.४.१	कथावस्तु	७२
५.४.२	पात्र/चरित्र	७४
५.४.३	दृष्टिबिन्दु	७५

	५.४.४ सारवस्तु	७६
	५.४.५ रूपविन्यास	७७
५.५	हत्याको भूमिका	७८
	५.५.१ कथावस्तु	७८
	५.५.२ पात्र/चरित्र	७९
	५.५.३ दृष्टिबिन्दु	८०
	५.५.४ सारवस्तु	८१
	५.५.५ रूपविन्यास	८२
५.६	प्रेत र परिवार	८३
	५.६.१ कथावस्तु	८३
	५.६.२ पात्र/चरित्र	८४
	५.६.२ दृष्टिबिन्दु	८५
	५.६.४ सारवस्तु	८६
	५.६.५ रूपविन्यास	८६
५.७	बन्द ढोकासामु	८८
	५.७.१ कथावस्तु	८८
	५.७.२ पात्र/चरित्र	८९
	५.७.३ दृष्टिबिन्दु	८९
	५.७.४ सारवस्तु	९०
	५.७.५ रूपविन्यास	९१
५.८	भुण्टीको भविष्य	९२
	५.८.१. कथावस्तु	९२
	५.८.२. पात्र/चरित्र	९३
	५.८.३. दृष्टिबिन्दु	९४
	५.८.४ सारवस्तु	९५
	५.८.५ रूपविन्यास	९६
५.९	निष्करुण मध्यान्ह	९७
	५.९.१ कथावस्तु	९७
	५.९.२ पात्र/चरित्र	९८
	५.९.३ दृष्टिबिन्दु	१००
	५.९.४ सारवस्तु	१००
	५.९.५ रूपविन्यास	१०१
५.१०	मूक बहुमतको भयभीत खुशी	१०३
	५.१०.१ कथावस्तु	१०३
	५.१०.२ पात्र/चरित्र	१०४
	५.१०.३ दृष्टिबिन्दु	१०५
	५.१०.४ सारवस्तु	१०६
	५.१०.५ रूपविन्यास	१०७
५.११	अर्थमुक्त	१०८
	५.११.१ कथावस्तु	१०८
	५.११.२ पात्र/चरित्र	११०
	५.११.३ दृष्टिबिन्दु	१११
	५.११.४ सारवस्तु	११२
	५.११.५ रूपविन्यास	११२
५.१२	गुरू, चेला र माकुराको जालो	११४

	५.१२.१. कथावस्तु	११९
	५.१२.२. पात्र/चरित्र	१२०
	५.१२.३. दृष्टिबिन्दु	१२१
	५.१२.४. सारवस्तु	१२२
	५.१२.५. रूपविन्यास	१२२
५.१३.	आज र भोलि मौसम सफा रहनेछ !	१२४
	५.१३.१. कथावस्तु	१२४
	५.१३.२. पात्र/चरित्र	१२५
	५.१३.३. दृष्टिबिन्दु	१२६
	५.१३.४. सारवस्तु	१२६
	५.१३.५. रूपविन्यास	१२७
५.१४	के ऊ हुलाकी मात्र हो ?	१२८
	५.१४.१. कथावस्तु	१२८
	५.१४.२. पात्र/चरित्र	१२९
	५.१४.३. दृष्टिबिन्दु	१३१
	५.१४.४. सारवस्तु	१३२
	५.१४.५. रूपविन्यास	१३२
५.१५	नग्नता	१३४
	५.१५.१. कथावस्तु	१३४
	५.१५.२. पात्र/चरित्र	१३५
	५.१५.३. दृष्टिबिन्दु	१३६
	५.१५.४. सारवस्तु	१३७
	५.१५.५. रूपविन्यास	१३८
५.१६	घरेलु अर्थात् व्यक्तिगत अर्थात् सार्वजनिक	१४०
	५.१६.१. कथावस्तु	१४०
	५.१६.२. पात्र/चरित्र	१४१
	५.१६.३. दृष्टिबिन्दु	१४२
	५.१६.४. सारवस्तु	१४३
	५.१६.५. रूपविन्यास	१४३
५.१७	भ्यालबाट ढोकातिर	१४५
	५.१७.१. कथावस्तु	१४५
	५.१७.२. पात्र/चरित्र	१४६
	५.१७.३. दृष्टिबिन्दु	१४७
	५.१७.४. सारवस्तु	१४८
	५.१७.५. रूपविन्यास	१४९
५.१८	एउटा रात थियो	१५०
	५.१८.१. कथावस्तु	१५०
	५.१८.२. पात्र/चरित्र	१५२
	५.१८.३. दृष्टिबिन्दु	१५३
	५.१८.४. सारवस्तु	१५३
	५.१८.५. रूपविन्यास	१५४

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

सङ्क्षेपित रूप

पूरा रूप

त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
त्रि.ब.क्या.	त्रिभुवन बहुमुखी क्याम्पस
प्रा.	प्राध्यापक
पृ.नं.	पृष्ठ नम्बर
वि.सं.	विक्रम संवत्
इ.सं.	इस्वी संवत्
क्या.	क्याम्पस
द्वि.सं.	द्वितीय संस्करण
तृ.सं.	तृतीय संस्करण
चौ.सं.	चौथो संस्करण
पाँ.सं.	पाँचौ संस्करण
छै.सं.	छैठौँ संस्करण
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
ने.रा.प्र.प्र.	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पृ.	पृष्ठ
क्र.सं.	क्रम संख्या